

ANTALYA SİYAHİLERİ

ESMA DURUGÖNÜL

Doç. Dr. Esmâ Durugönül, sosyoloji, siyaset bilim ve İspanyol Filolojisi okuduğu, Rheinische Friedrich-Wilhelms Universität Bonn'dan M.A. derecesini 1985 yılında, doktor unvanını ise "Sosyal-Dini Bir Hareket Olarak, Türkiye'de Yeniden İslamlaşma Hareketi" konulu doktora teziyle 1993 yılında almıştır. Halen Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde, öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Araştırma ve ilgi alanları, kimlik, kültür, göç, Asya'daki Afrika diasporası, ırkçılık, milliyetçilik, etnosantrizm, homofobi, sosyal hareketler ve kültürel küreselleşmedir.

ANTALYA SİYAHİLERİ

ESMA DURUGÖNÜL

■ Doç. Dr. Esmâ Durugönül, 15 Aralık 2007, Kent-Müze-Tarih söyleşi.

TARİHSEL ÖZET

Antalya bölgesinde yaşayan Afrika kökenli Türkler ve kimlik kurgulama süreci üzerine yaptığım araştırmanın geçici sonuçlarını sizlerle paylaşmadan önce, Afrikalı Türkler'in, tarihsel geçmişine kısa bir göz atmakta yarar olacağını düşünüyorum.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kölelik “doğal” bir olgu, toplumsal yapının bütünleyici parçalarından biri ve yasaldı. Köle ticareti, Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı sırasında dağılıncaya kadar, özellikle de 15. ve 16. yüzyılda büyüdü. Ayrıca, Osmanlı toplumunda farklı kölelik türleri bilinmekteydi ve imparatorluğun 13. yüzyılda doğuşundan beri yaygın ve onay gören bir uygulamaydı.

Tanınmış İslam ve Orta Doğu uzmanı Bernard Lewis, Osmanlı İmparatorluğu'nun genişleme döneminde kölelerini, fetihler ve kaçırma yoluyla elde ettiğini ve böylelikle birçok Balkan Hıristiyanı'nın Osmanlı'nın hizmetine girdiğini belirtmektedir. Özgün bir Osmanlı uygulaması olan devşirmenin, kırsal bölgelerdeki Hıristiyan nüfustan erkek çocukların devşirilmesi olduğunu açıkladıktan sonra, bunun, fethedilen vilayetlerden yeni köleler elde etmeyi kolaylaştırdığını belirtir ve askeriyede ya da devlette çalışmak üzere yetiştirilen devşirmelerin, hizmetçi ya da uşak olmadığını vurgular. Lewis ayrıca, Osmanlı vezir ve askeri komutanlarının, uzun bir süre bu yolla yetiştirilmiş kişilerden oluştuğunu belirtir.

Osmanlı tarihi uzmanlarından Yusuf Hakan Erdem ise, kölelerin, yüksek konumlara ulaşabildiklerini ve idari sınıfın yarısını oluşturduklarını belirterek, hiçbir zaman bir Memluk sultanlığı kurmak gibi bir girişimde bulunmadıklarını ekler.

Lewis, devşirme geleneğinin 17. yüzyılın başlarında ortadan kalktı-

ğını, Osmanlı'nın Avrupa'daki genişlemesinin durma noktasına geldiğini ve 17. yüzyılın sonlarında gerilemeye başladığını ifade eder.

Kuzey Afrikalı denizciler tarafından getirilen Avrupalı tutsakların, köle nüfusun artmasına pek katkıda bulunmadığını, böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun kölelerini başka yerlerden elde etmek zorunda kaldığını ve sonuç olarak, Kafkasyalılar, yani Gürcüler'e ve Çerkezler'e ve bölgedeki diğer halklara yöneldiğine dikkat çeker.

Lewis kadınların haremde, erkeklerin de ordulardaki ve Osmanlı ve Pers devletlerinin idarelerindeki rolünün büyük önem taşıdığını vurgulamaktadır. Öte yandan, Ruslar'ın Kafkasya'yı fethetmeleri, Osmanlı'nın köle kaynaklarının tamamen ortadan kaybolmasına değilse de, azalmasına neden olmuştur. 19 yüzyılda, beyaz kölelerinden olan Osmanlılar, giderek daha fazla Afrika'ya yönelmeye başlamışlardır. Afrika, Fas'tan Asya'ya kadar, Müslüman ülkelerde çalıştırılan kölelerin çoğunluğunu sağlamaktadır. Erdem, Lewis'in bu görüşüne katılmakla birlikte, Osmanlı'nın Afrika'ya yönelmesinin, köle depolarına ulaşımın giderek kolaylaşmasıyla da ilintili olabileceği görüşünü ekler.

EĞİTİLEN KÖLELER ELİT SINIFI OLUŞTURURLAR

Mısır Sudan'ı fethettikten sonra, Mısır pazarlarındaki köle sayısı artmış ve bu kölelerin bir kısmı, yolculuklarına kuzeye doğru devam ederek Anadolu kentlerine ulaşmışlardı. Erdem ayrıca, 1835'te Trablus yeniden fethedildiğinde, merkezle ilişkilerinin güçlendiğini ve Bornu, Bagirmi ve Waday'dan gelen kölelerin toplandığı bu kentten köle ihracatının arttığını belirtmektedir. Erdem, Çerkez göçler nedeniyle imparatorlukta beyaz köle sayısını artırması ile, siyah kölelerin sayısının artmasının birbiriyle çakıştığını iddia etmekte ve bu iki köle kaynağının, birbirini dışladığı düşüncesini reddederek bu yorumun, siyah köle sayısında belirgin bir düşüş yaşanan, 1881 öncesine bakılarak yapıldığı görüşünü savunmaktadır.

Ehud Toledano, askeri-idari hizmetliliğin, kul sisteminin, Osmanlı İmparatorluğu'nda harem, ev, tarım ve askeri kölelik gibi diğer kölelik türleriyle bir arada var olduğuna işaret etmekte ve askeri köleliğin daha çok, çevrede olduğunu, ve askeri kölelik reformlar dönemi olan, 1830-1880'ler arasına kadar sürerken kul sisteminin büyük değişimler

geçirdiğine dikkat çekmektedir. Ayrıca, kul sisteminin, Sultan'ın, Ortodoks Hıristiyan tebaasından, çoğunlukla Balkan'lardan, bekar ve güçlü bir yapıya sahip erkek çocuklarının dönem dönem devşirilmesi sayesinde varlığını sürdürdürebildiğini belirtmektedir. Bu çocukların yaşadığı süreci anlatırken, onların köleliğe indirgenip, Müslümanlaştırılıp, saray okulunda aldıkları sıkı bir eğitim sonucu elit statüsüne sahip olduklarını ve çeşitli devlet görevlerinde çalıştıklarını ifade etmektedir.

Özgür doğan Müslümanlar, yavaş yavaş devlet hizmetine girmiş ve kul sistemi de bu değişime ayak uydurmuştur. 17. yüzyıl boyunca giderek zayıflayan devşirme sistemi, sonunda terk edilmiş ve saray okulu, askeri-idari köle üretiminde tekeline kaybetmiş, ancak, yeni bir toplumsallaşma örüntüsü ve personel elde etme/takviye türü olan kul yerleşmiştir.

Bu bağlamda Erdem, Osmanlı'nın pederşahi yapısından dolayı, ulema sınıfına dahil olan kadıların dışında, devlet hizmetindekilerin tümünün sultanın kulları olarak algılandığını belirtmektedir. Kul kurumunun tüm üyelerinin köle kökenli olmadıklarına dikkat çeker. Zaman içerisinde, kul kavramı köle kökenli olmayan, özgür doğmuş Müslümanlar için de kullanılır olmuştur.

İTHAL EDİLEN KÖLELER

Toledano'ya göre, 1830'ların sonunda Osmanlı toplumunda, asil köle nüfusu erkek ve kadın, Afrikalı ve beyaz, ev ve kul/harem kölelerinden oluşmaktaydı ve bunların büyük çoğunluğu kadın, Afrikalı ve ev işlerinde çalışanlarken; erkek, beyaz kadın ve kul/harem köleleri küçük bir azınlıktı. Toledano, köle tacirleri tarafından kötü muamele ve köle sahipleri tarafından suistimale ilişkin bilgiler bulunsa da, hem köle trafiğinin, hem de köle bulundurmanın yasal ve toplumsal olarak kabul gören olgular olduğunu belirtir ve 19. yüzyılın sonlarına kadar, ahlaki açıdan ciddi hiçbir sorun olmadığını; sürekli köle ithalinin, Osmanlı köleliğinin devamının en önemli unsuru olduğunu ifade ediyor.

Toledano'nun belirttiğine göre, Osmanlı toplumunda köle üretimi yapılmadığından ve sosyal ve hukuki durumdan dolayı, köle nüfusu fetihler, devşirme ya da ticaret yoluyla sağlamak zorundaydı. 19. yüzyılın seçkin haneleri için tek köle kaynağı, köle ticareti ağıydı.

KÖLE TOPLAMA GÜZERGAHLARI

Ehud Toledano'dan öğrendiğimize göre, Afrikalı köleler Orta Afrika'dan (Waday, Bornu, Bagirmi) ve Sudan'dan (Beyaz ve Mavi Nil havzaları, Kordofan ve Darfur), Etiyopyalılar ise Batı Etiyopya'dan, özellikle Gala/Oromo, Sidamo ve Gurage vilayetlerinden; Çerkez ve Gürcü köleleri ise Kafkasya'dan İmparatorluğa ulaşmaktaydılar.

Afrika'dan toplanan köleler trans-Sahra çöl yollarından, Etiyopya Platosu'ndan, Nil Vadisi'nden, Kızıl Deniz'den, Arap Körfezi'nden ve Arabistan'a giden ve dönen hac yollarından geçiriliyordu. İmparatorluğa ithal edilen köle sayısı hem kaynak bölgedeki, hem de ithal eden Osmanlı vilayetlerindeki ekonomik koşullara göre, yoldan yola ve zamandan zamana fark ediyordu.

Toledano, 19. yüzyılın ilk 70 yılında, İmparatorluğa her yıl ithal edilen köle sayısının 16.000 ile 18.000 arasında değiştiğini savunur ve Doğu'ya yapılan ticaretin artmasını, Atlantik trafiğinin azalmasına bağlar. Atlantik köle pazarının küçülmesi ve köle fiyatlarının düşmesi nedeniyle, Afrika pazarında satılacak ve Doğu'ya ihraç edilecek çok fazla sayıda köle bulunmaktadır. Aynı zamanda, Osmanlı Orta Doğusu ve Kuzey Afrika'da köle iş gücüne talep, ekonomik büyümeye bağlı olarak artmaktadır. Toledano, buna bağlı olarak, köle ticaretinin Batı'dan Doğu'ya döndüğünü belirtir ve tüm bu gelişmelere bağlı olarak, 19. yüzyılda, Afrika'da üç köle pazarından söz eder: Karibik de dahil Amerika pazarına yönelik Avrupa ihraç pazarı; Arap da dahil olmak üzere Osmanlı, Fas, İran ve Hint pazarına yönelik Müslüman pazarı; ve Afrika iç pazarı. Sonuncusunun en büyük pazar olduğunu da ifade eden Toledano, bunun, çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluştuğunu, Avrupa ve Müslüman pazarlarının da -Müslüman pazar biraz daha küçük olmak üzere-, karşılaştırılabilecek boyutta olduklarını belirtir.

KÖLELERİN SOSYAL YAPIDAKİ YERİ

Şeriat'a göre, köleler arasında sınıf farkı bulunmamakla ve hepsi aynı yasal kategoride kabul edilmekle birlikte Toledano Osmanlı köleleri arasında toplumsal koşullar ve kültürel tutumlardan kaynaklanan belirgin bir hiyerarşinin, fiyatta, istihdamda ve toplumsal konumda görüldüğünden söz etmektedir. Çerkez ve Gürcü köleler (Etiyopyalılar

arasında farklar olmakla birlikte) Afrikalılar'ın aksine tercih edilirler. Afrikalı kölelerin hemen hemen hepsi, beceri gerektirmeyen işlerde çalışmakla birlikte, birçok kadın köle ve bazı Etiyopyalı kadın köle, cariyeye da efendilerinin eşleri olmuşlardır. İstanbul'daki köle pazarı 1846'da kapatılmıştır, ancak kölelik, 19. yüzyıl boyunca, imparatorluğun parçalanmasıyla birlikte resmi olarak ilga edilinceye kadar sürmüştür.

KÖLELİĞİ KALDIRMA ÇABALARI

Osmanlı tebaası arasındaki özgür, özgürleşmiş, Müslüman, Müslüman olmayan, özgür ve köle gibi yasal farklılıklar, 1850 ve 1860'lar-daki Tanzimat reformlarıyla ortadan kaldırılmıştır.

Ayrıca siyah köle ticareti, İngiliz baskısıyla, Osmanlı hükümeti tarafından yasaklanmıştır. 1870'lerde, Çerkezler'in köleleştirilmesi, Kafkasya'daki Rus "etnik temizliği"nden kaçan Çerkezler'in de yeni Osmanlı tebaası olması nedeniyle sınırlandırılmıştı.

Sonuç olarak köle ticareti, İslami hukuka göre yasal olmaya devam etmekle birlikte, Jön Türkler yönetimindeki her yerde ilga edilmiştir. Kölelik imparatorluğun Atatürk tarafından sonlandırılmasıyla ve halifeliğin 1920lerin başlarında kaldırılmasıyla sona ermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri, 5 Haziran 1933'de, 1926 Birleşmiş Milletler Kölelik Anlaşması'nı imzalamıştır.

ÖZGÜRLÜKLE GELEN YENİ YAŞAM

Osmanlı İmparatorluğu, 1890'nın sonlarında, özgürleştirilen köleler için Bingazi, Trablus, Cidde, Hudeyde ve İstanbul'da misafir evleri oluşturmuştur. Erdem, Batı Anadolu'daki Aydın'ın, özgürleştirilen köleler için uzun süreli bakım merkezi olmasına karar verildiğini belirtmektedir. Aydın'da uzun süreli kalan erkekler meslek okullarına, zanaat kurumlarına ve askeriyeğe gönderilmekte, kadınlar ise hizmetkar olarak Müslümanlar'ın evlerine yerleştirilmekteydiler. Erdem'in belirttiğine göre daha sonra birbirleriyle evlendirilen söz konusu insanlara, verimli toprak ve küçük bir ev verilmekteydi.

Erdem, günümüzde de tarımla uğraşan siyah toplulukların, Aydın ve Bayındır, Tire, Torbalı civarlarında yaşamakta olduklarını ekler. Ay-

rıca, Ayvalık ve Dalaman'da da Afrikalı Türkler'in oluşturduğu toplulukların yaşadığını biliyoruz. Kısacası Afrika kökenli Türkler'in bugün İstanbul'da ve Türkiye'nin Ege ve Akdeniz kıyıları boyunca birçok toplulukta yaşadıklarını söyleyebiliriz.

AKDENİZ KÖLE TAŞIMACILIĞI

Bölgemize daha yakından göz atacak olursak, Toledano'nun eserlerinden biliyoruz ki, Akdeniz'deki tekneler çoğunlukla Trablus, Bingazi ve İskenderiye'den Anadolu, Rumeli ve Doğu Akdeniz limanlarına köle taşımaktaydı. Hedef, sıkça İstanbul, İzmir ve Selanik'ti. Ticaret rüzgarlarından çok Sahra ötesi ağlara (Sahel Bölgesi) ve Sudan'daki köle avlarına bağlıydı. Ancak, Trablus ve Mısır'daki pazarlar İstanbul, İzmir ve diğer büyük Osmanlı kentlerine gerekli köle sayısını sağlayacak kadar büyüktü ve böylelikle diğer faktörlerin etkisi azalmaktaydı.

Teknelerin küçük olması yolda çeşitli limanlarda ara verilmesini zorunlu kılmaktaydı. Malta, Girit, Kıbrıs ve Rodos adaları su ve yiyecek gibi ihtiyaçların karşılandığı adalardı. Köle taşıyan tekneler, bazen Ege Denizi'ndeki adalarda da durmaktaydı. Sağlık durumu kötüleşen köleler, daha sonra, yolculuğa dayanacak hale geldiklerinde, İstanbul ya da İzmir'e götürülmek için başka bir tekne tarafından alınmak üzere bırakılmaktaydı. Yasal ticaretin yanı sıra yapılan bu küçük ölçekli ticaret, Akdeniz köle taşımacılığı için tipikti. Benzer biçimde, Anadolu'nun güney kıyılarına köle getiren Arap ve Yunan tekneleri de, özellikle Mısır'a olmak üzere güneye kereste taşımak için geri dönmekteydiler.

Bu verdiğim son bilgi anket görüşmeleri yaptığımız kişilerin de bize geçmişe ilişkin verdiği bilgiler arasındaydı.

ANTALYA BÖLGESİNDEKİ AFRO-TÜRKLER

Araştırmamla devam edecek olursak, çalışmanın ana amaçlarından biri, bugün Antalya civarında yaşayan Afrikalı Türkler'in içinde yaşadıkları koşullar hakkında bir izlenim vermek ve ırkçılıkla karşılaşmış ve karşılaşmadıklarını belirlemektir. Bir başka amaç ise Siyah Türkler konusunda yapılmış akademik çalışmalara ilişkin bilgi vermektir. Çalışma ayrıca, Afrika kökenli Türkler'in geçmişleri hakkında ne bildiklerini ve ne kadar bildiklerini ve kimliklerini nasıl kurguladıklarını ve Afrikalı

kökenlerinin kimlik kurgulama sürecini ne kadar etkilediğini belirlemeyi amaçlamaktadır.

En önemli hipotezlerden biri, Türk ulusal politikalarının etkilerinin ve Türk tarih yazıcılığının eksiklerinin sonucu olarak, Afro-Türkler'in Türk tarihinde ve bugünkü Türk toplumunda var olmamalarıdır. Bir diğeri ise, Afrika kökenli insanların, bu değinilen nedenlerle ayrı bir sosyal kategori oluşturmayacak şekilde Türk toplumuna asimile oldukları ve bunun da kendi tarihlerini algılayış biçimlerini etkilediğidir.

■ Kural Ailesi. Antalya Kent Müzesi Projesi Kent Belleği Arşivi.

Bir başka hipotez ise, diasporalarda kimlik kurgulanırken, anavatanın dünya tabakalaşma sistemindeki yerinin önemli bir rol oynadığı yönündedir. Çalışma ayrıca kimliklerini kurgularken, atalarının köle, kendilerinin de köle torunları olduğu gerçeğinin ve Afrika ülkelerinin dünyadaki sosyo-ekonomik durumunun, onların Afrika kökenli olduklarını reddetmelerine yol açabileceği hipotezinden yola çıkmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı köylerin tümü, Antalya'nın doğusunda bulunmaktadır. Dikkat çeken ilk olgu, söz konusu köylerdeki Afrikalı Türkler'in ırksal ve kültürel asimilasyonudur. Bu durum, ataları Afrikalı olan insanları bulmayı güçleştirmektedir. Afrikalılar, hem Osman-

lı, hem de Cumhuriyet dönemlerinde, Türk ve Müslüman sayılmışlardır. Sonuç olarak da Afro-Türkler Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi demografik kayıtlarında istatistiksel olarak görülmezler. Bu durumda, yıllık ve endeks gibi resmi referans kaynaklarında bulunmamaları da şaşırtıcı değildir.

Türkiye'deki Afrika Diasporası üzerine yapılmış araştırmaların azlığı, daha doğrusu bulunmaması nedeniyle, bu tür bir araştırma ancak arşiv çalışması ya da ampirik araştırma biçiminde yapılabilir. Bu çalışma, sosyolojik bir konu üzerine olduğundan, sadece tarihi bilgi ile yetinilmeyip, ampirik bir yöntemle elde edilmiş bilgilerle de desteklenmiştir.

Bu çalışma, Antalya bölgesinde yaşayan Afrika kökenli Türklerle sınırlandırılmıştır, çünkü, Türkiye'de yaşayan tüm Afrika kökenlileri ya da Çerkezleri, yani beyaz köle torunlarını da araştırmaya dahil etmeye kalkmak, çalışmanın sınırlarını aşardı.

Toledano, 1980'lerin sonu, 1990'ların başından beri Türk araştırmacılar arasında, Osmanlı köleliği üzerine çalışma konusundaki isteklilikte belli bir artış olduğunu ifade etmekte ve şimdiye kadar Türkiye'de, Osmanlı köleliği üzerine çalışılmamış olmasını, konunun hassasiyetine ve kültürel çatışmalar ve bölünmelere yol açma potansiyeline bağlamaktadır.

Bir başka neden olarak da, Güneybatı Asya'da ve Türkiye'deki siyahilerin, Amerika Birleşik Devletleri ya da Güney Amerika'daki gibi kendilerini köleleştirilmiş insanların ya da köle sahiplerinin torunları olarak algılayan ve bu nedenle geçmişleriyle barışabilmek için onun araştırılması konusunda talepte bulunan büyük, bilinçli ve sosyo-politik olarak önemli bir topluluk olmamasını gösterir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ve bugün Türkiye'de yaşayan Afrika kökenli insanların, hem Osmanlı hem de Türk tarih yazıcılığında yok sayılmasının nedenlerini Sencer Şahin'in sözleriyle özetleyecek olursak, şunları söyleyebiliriz: "Anadolu'nun Yeni ve Eskiçağ tarih ve kültürlerinin geçmiş dönemlerde -ve büyük çapta hâlâ günümüzde- tamamen yabancı ülke bilim kuruluşlarının araştırmalarına ve göreceli yorumlarına terkedilmiş olması, Türk toplumunda ise buna karşı koyabilecek rasyonalist, rekabetçi, revizyonist nitelikli zihinsel bir bilim po-

tansiyelinin yeterince gelişmemiş olmasıdır.” Kısacası bu alanda çalışırken de, yabancı kaynaklara ve dolayısıyla yabancı bilim insanlarının görüşlerine mahkum olmak zorundayız.

Tarih yazıcılığının önemini daha iyi vurgulayabilmek için, Afrika köleliğinin yükselişi ve düşüşünün modern tarihteki önemli bir gelişme olduğu unutulmamalıdır. Manning’in de belirttiği gibi kölelik, farklı boyutlarda olmakla birlikte sanayileşme, kapitalizmin ortaya çıkışı, bilimsel devrim, ulus ve ulusçuluğun ortaya çıkışı, hızlı nüfus artışı, büyük göçler, eğitimin yaygınlaşması, kadın, erkek ve çocukların toplumsal rollerindeki dönüşümler, savaşların ve sosyal devrimlerin ortaya çıkışı gibi tüm diğer modern değişimlerle de ilintilidir. Kölelik, özellikle Afrika’nın modern dünyadaki yerinin tanımlanması açısından önemlidir ve aynı zamanda diğer kıtaların her birinde, tarihin tanımlanmasına katkıda bulunmuştur.

Manning ayrıca köleliğin dünya tarihine entegre edilmesinin modern sosyal değişimin daha iyi anlaşılmasını sağlamak demek olduğunu vurgularken, tek başına sanayileşme tarihini ele almanın, büyüme, gelişme ve ilerlemeye yol açan bir Avrupa başarısı gibi görünceğini de eklemektedir. Oysa aynı güçler, Afrika’da büyümeye değil, nüfusun azalmasına yol açmıştır. Yeni dünya ekonomisi, Afrika’nın tecrübelerini de içerecek biçimde yeniden gözden geçirilmelidir, zira bu büyük kıta, Avrupa endüstrisine bağlanmıştı.

Manning’in düşüncesine göre, büyüme ve çöküşün ötesinde Afrika ve Amerika kıtasındaki değişimler, toplumda dönüşüm biçimini almış ve Avrupa’nın ve özellikle de Amerika Kıtası’nın düşünceleri, ırkçı ayrımcılığın gelişmesi ve bunun haklılığının savunulmasıyla dönüşmüştür. Ayrıca Afrika’da, köle ihracının sonucu olarak değişen cinsiyetler dengesi, cinsiyetler arasında yeni iş bölümüne ve yeni evlenme örüntülerine yol açmıştır

Sonuçta, kölelik tarihindeki bu örüntüler, modern tarihteki gelişmenin ana çizgilerinin bir kısmını oluşturur. Manning’in haklı olarak savunduğu yeni sınıfların oluşmasının ya da Hıristiyanlığın dışlandığı bir modern dünya yorumu ne kadar eksik olacaksa, kölelik tecrübesinin ve etkisinin de dışlanması en az aynı ölçüde eksikliğe ve yanlışlıklara yol açacaktır düşüncesine katılmamak mümkün değildir.

Tekrar ülkemizdeki araştırmaların durumuna dönecek olursak Afrikalı Türkler'in özgürlüklerine kavuştuktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda ya da daha sonra Türkiye'deki yaşamları hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Genel olarak Osmanlı köleliği ve İstanbul'a getirilmiş olan köleler hakkında çok az olmakla birlikte kaynak bulunmaktaysa da, o Afrikalıların bugün toplumumuzda yaşayan torunları hakkında kaynak yok denecek kadar azdır. Antalya bölgesindeki Afrikalı Türkler'in ise, ne geçmişleri ne de bugünleriyle ilgili kaynak bulunmaktadır.

İstatistiklere göre, Türkiye'nin nüfusu 73 milyon civarındadır. Ancak, Afrika kökenli insanların bu nüfusa oranı ve ülkemizin hangi bölgelerinde yaşadıklarıyla ilgili kaynak yoktur.

Bu nedenle, çeşitli kaynaklardan Afrika'dan getirilmiş insanların, Antalya'nın Kuntu bölgesinde yaşadıklarına ilişkin bilgi edinildikten sonra, bu bölgeye yapılan ziyaretler sonucunda, bu bilgi doğrulanmış ve Kuntu'da görüşülen insanların yardımıyla diğer köylerde yaşayan insanlara ulaşılmıştır.

ARAŞTIRMANIN İLK/GEÇİCİ SONUÇLARI

Araştırmanın geçici sonuçlarına göre, söz konusu insanların Afrika kökenli olmalarının, onların kimlik kurgulama sürecine direk etkisi olduğu ve içinde yaşadıkları topluma asimile oldukları ve ayrı bir sosyal kategori oluşturmadıkları belirlenmiştir. Görüşülen köylerdeki Afrika kökenli insanlar kendilerini Türk olarak tanımlamışlar; gençlerin bazıları Afrika'yla herhangi bir ilişkileri olduğu düşüncesini reddetmişlerdir.

Araştırmanın daha önce değinilen hipotezlerinden biri olan Afro-Türkler'in kimliklerini kurgularken, atalarının köle ve kendilerinin de köle torunları olmasının ve Afrika ülkelerinin dünyadaki ülkeler arasındaki konumunun, onların Afrika kökenli olduklarını reddetmesine yol açabileceği doğrulanmıştır.

Ayrıca, 60 yaş üstünde ve Afrikalı kökenlerinin bilincinde olanlar, atalarının nerelerden getirildiğine ilişkin herhangi bir somut bilgiye sahip olmamakla birlikte, bu yönde sorulan sorulara "Mısır, Sudan ve Arabistan" yanıtını vermişlerdir.

Atalarının, renklerinden dolayı yaşadığı acılardan ve yoksullukla-

rından söz ederken, bazıları renklerinden şikayet etmiş ve kendi yoksulluklarını da renklerine bağlamışlardır. Bu arada kendi gruplarını eleştirmiş ve aşağılayıcı, reddedici ifadeler kullanmışlardır.

Çocuklarının beyazlarla evlenmesini tercih ettiklerini söyleyenlerin çoğunlukta olması, torunlarının daha iyi bir hayat yaşaması ihtimalinin onların daha açık tenli olmalarına bağlı olarak algılanmasıyla ilintili görünmektedir.

Görüşülen kişilerin bir “ırk” düşüncesine sahip olmadıkları dikkati çekmiş ve ırklar arasında ayırım yapmadıkları, sadece renge göre ayırım yaptıkları belirlenmiştir. Konuştukları dil Türkçe olup, herhangi bir Afrika dili konuşanlarla karşılaşmamıştır. Çevrelerinde konuşulan dil de Türkçedir.

■ *Afrika kökenli vatandaşlarımız, tarih yazıcıların eksikleri ve ayrı bir sosyal kategori oluşturmamaya asimile olmaları nedeniyle, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin demografik kayıtlarında görülmezler.*

Çevrelerindeki herhangi bir grubu kendilerine özellikle yakın bulmamakta, kendilerini tümüne eşit uzaklıkta hissetmektedirler ve ayrıca diğer gruplarla evliliklere de açıktırlar.

Başka bir yerden getirilmiş insanların torunları olduklarının bilincinde ama, kendilerini bölgenin yerel etnik gruplarından biri olarak algılamaktadırlar. Türk vatandaşı olduklarını ifade ederken, kendilerini, İslam diniyle de özdeşleştirdikleri belirlenmiştir.

Görüşülenlerin çoğu Afrika’ya olan meraklarını ve Afrikalılar’a karşı duydukları sempati ve acıma duygusunu dile getirmişlerdir. Buna rağmen, orada görecekleli yoksulluk ve duyacakları üzüntü nedeniyle Afrika’ya gitmeyi istemediğini, Amerika’daki “kara”ları görmeyi tercih ettiğini söyleyenler olmuştur.

Kendi grupları içerisinde dayanışma olmamasından şikayetçi olanlar, çok ender de olsa, örtük ırkçılıkla karşılaşmaktadırlar. Ancak, Batı’daki ve Afrika kökenli toplulukların yaşadığı diğer birçok ülkedeki boyutta bir ırkçılığın bulunmadığı görüşü savunulabilir.

Bölgedeki Afrika kökenliler arasında yemek pişirme, din, büyü,

dans, müzik, nüfus, toplumsal örgütlenme, tarıma ilişkin yöntemler ve kültürel konularda, bölgede yaşayan diğerlerinden herhangi bir farklılık saptanmamıştır. Sonuç olarak asimilasyon sonucunda onların sosyal ve kültürel pratiklerinde herhangi bir Afrika etkisi olmadığı söylenebilir.

Dünyadaki Afrika Diasporası'nın, Türkiye'deki çok küçük parçası üzerine yapılan bu araştırma, günün birinde, Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki Afrika Diasporası'nın daha net bir resminin ortaya çıkması ile birlikte, dünyadaki Afrika Diasporası çalışmalarının tamamlanması yönünde küçük bir adım, bir katkı olarak algılanabilir.

KAYNAKÇA

- Andrews, Peter, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, Ant Yayınları, İstanbul 1992.
- Erdem, Y. Hakan, *Osmanlıda Köleliğin Sonu 1800-1909*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2004.
- Lewis, Bernard, *Race and Slavery in the Middle East*, Oxford University Press 1994.
- Macmillan Encyclopedia of World Slavery*, Vol. 2, Finkelman, Paul/Miller Joseph C. Miller (Eds.), Simon & Schuster Macmillan, New York, 1998, s. 660-663.
- Manning, P., *Slavery and African life: Occidental, Oriental and African slave trades*, Cambridge University Press, Cambridge, MA 1990.
- Martal, Abdullah, "Afrikadan İzmir'e: İzmir'de Bir Köle Misafirhanesi", *Kebikeç/10*, 2000, s. 171-186.
- Planhol, Xavier de, *De la plaine Pamphylienne aux lacs Pisidiens. Nomadisme et vie paysanne*, Librairie Adrien-Maisonneuve, Paris, 1958.
- Şahin, Sencer, "Türkiye Geneline Eskiçağ Bilimleri ve Eskiçağ Tarihi Temel Bilimleri", *Arkeoloji Dergisi III*, Ed. Hasan Malay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1995, s. 203-214.
- Toledano, Ehud R., *Osmanlı Köle Ticareti 1840-1890* (Çev.: Y. H. Erdem), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1994.
- Toledano, Ehud R., *Slavery and Abolition in the Ottoman Middle East*, Seattle: University of Washington Press, 1998.

■ TARTIŞMA-İZLEYİCİ KATKILARI

BİR DİNLEYİCİ: Söz ettiğiniz çalışmanın sonuçları için kaç kişilik bir grupla görüştünüz?

ESMA DURUGÖNÜL: Şu ana kadar, farklı köylerden elli kişiyle görüşme yapıldı. Ancak bu araştırmayı büyütmeyi planlıyoruz. Elimizde sayısal bir veri henüz yok, çünkü araştırmamız tamamlanmadı.

MEHMET ALTURA: Anadolu'ya göç edenlerin geldiği ülkelerin arasında Moritanya'ya saymayı unuttunuz sanırım.

ESMA DURUGÖNÜL: Haklısınız, Moritanya'yı saymadım. Antalya'da yaşayan hemşerilerimizin söylediklerini saydım. Onlar da genellikle, Sudan, Arabistan ve Mısır diyorlar. Afrika'nın batısından aşağıya doğru indiğiniz zaman, o bölgeye Sudan ya da Bilanes Sudan deniyor. Buraya getirilmiş olan insanlar, bütün o şerit boyunca, yani Afrika'nın batısından başlayıp, doğusuna doğru toplanıyorlar. Sonra kuzeye, İskenderiye'ye, Trablusgarp'a çıkarılıyorlar ve bu limanlardan gemilere bindiriliyorlar.

MEHMET ALTURA: Ben 1952 Antalya doğumluyum, annem ve babam da Antalya doğumlu, ama annem Afrika- Moritanya kökenli. Babam ise Boztepe Köyü'nden, Antalyalı bir yörük. Ben, turizm sektöründe yönetici olarak çalışıyorum.

Annemin bana anlattıklarından aklımda kaldığı kadarıyla, Moritanya halkı o zamanlar Osmanlı egemenliği altında yaşıyormuş

ve müslümanmış. Osmanlılar'ın gerileme döneminde, merkeze destek vermek amacıyla Libya'ya kadar gelmişler. Libya üzerinden gemilerle bir kısmı Antalya, Adana ve İzmir'e geçmiş. Antalya üzerinden Konya'ya, İzmir üzerinden ise Ayvalık tarafına da gidenler olmuş. Antalya'ya gelenlerin bir kısmı Antalya şehir merkezinde kalmış, bir kısmı ise sizin de bahsettiğiniz gibi, Kundu ve Manavgat'ın Sarılar Köyü'ne yerleşmiş.

Daha önce Rodos'tan ya da Girit'ten gelen insanların yerleştirilmesi gibi, onlara da toprak verilmiş ve tarımla uğraşmalarını sağlanmış. Adana'ya gidenler ise merkeze değil, Kozan'a yerleşmişler.

Annem hep "Adana'da bir teyzeniz var" derdi. Ne yazık ki kendisini çok küçük yaşta kaybettim. İlerleyen yıllarda bir vesileyle Kozan'a gittim ve teyzemi buldum. Antalya'da da, çeşitli semtlerde akrabalarımız var. Adana'da yaşayan teyzemden öğrendiğime göre, Osmanlı döneminden sonrasında, yani Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, inkılaplar başlıyor. Mesela şapka devrimi sırasında büyük dedem şapka kullanmak istemediği için en küçük kızını alıp, daha sakın bir yer olan Adana'ya gidiyor. Büyükannem ve annemler Antalya'da kalıyorlar. Dedem orada bir Libyalı'yla evleniyor. Ardından da akraba kalabalıklaşmaya başlıyor.

Ben Afrika kökenli bir Türk vatandaşı olarak Antalya'da yaşıyorum. Bugüne kadar asimile edilmemiz söz konusu olmadı. Afrika'yla ilgili, ya da oraya yönelik herhangi bir örf ve adetimiz de yok. Birkaç kuşaktır zaten Müslümanız. Ama kendi rengimden, bana yakın bulduğum insanları gördüğüm zaman onları kucaklamak istiyorum, yanlarına gidip konuşuyorum. Bu sadece Türkiye'de değil, yurt dışına çıktığım zaman da böyle oluyor. Ama ne yazık ki, Antalya'da yaşayan Afrika kökenli isanlar arasında yakınlık ve dayanışma yok. Bildiğimiz kadarıyla Adana'da yaklaşık 10 bin kadar Afrika kökenli vatandaş yaşıyor. Antalya'da ise yoğunluklu olarak Sarılar Köyü'nde ve Kundu'dalar. Birbirleriyle evlenmek yerine, daha çok beyazlarla evlenmeyi tercih ediyorlar.